

LØNGLIDNING OG LØNSTRUKTUR

1946—1960

AF KNUD LÜTTICHAU*

Formålet med denne artikel er at belyse lønglidningen i håndværk og industri i perioden 1946-60, herunder specielt lønglidningens størrelse i forskellige delperioder. Der vil endvidere blive opstillet et kvantitativt mål for det forhold, som A. H. Dahl allerede i sin artikel i *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 1959 har peget på, nemlig at lønglidningen har udmanøvreret den solidariske lønpolitik. Ved hjælp af denne målestok sammenlignes lønudviklingen, dels mellem og indenfor hovedgrupperne og dels mellem forskellige tidsperioder. Endelig er der foretaget en regressionsundersøgelse for at bedømme lønglidningens vigtigste determinanter.

Begrebet lønglidning.

Lønglidningen defineres almindeligvis som den lønstigning, der finder sted udover den stigning i timefortjenesten, som følger af overenskomsterne og pristalsreguleringen.

I praksis findes lønglidningen for en kategori af arbejdere i en periode ved fra ændringen i den gennemsnitlige timefortjeneste at trække periodens overenskomst- og pristalsreguleringsbeløb. Timefortjenesten regnes netto¹, det vil sige, at alle tillæg på dyrtidstillægget nær er trukket fra.

Da lønglidningen findes som en reststørrelse, vil den altid være behæftet med de fejl og unøjagtigheder, der begås ved opgørelsen af såvel den samlede løn som af overenskomst- og pristalsreguleringsbeløbene.

Med hensyn til beregningen af pristalsreguleringsbeløbene er der ingen usikkerhed af betydning, medens enhver grænsedragning mellem overenskomst og lønglidning vil være arbitrær. Det er således forbundet med store

* Amanuensis ved Aarhus Universitet, cand. oecón. — Artiklen er en bearbejdelse af et foredrag holdt på mødet for yngre nationaløkonomer i Marstrand den 28. august 1963.
1. Før den 1. 1. 1953 indgår dog sønehelligdagstillægget i timelønnen, men det er af ringe størrelsesorden. I 1953 udgjorde dette tillæg gennemsnitligt fra 2 til 5 øre pr. time for alle arbejdere indenfor den sektor, som dækkes af Dansk Arbejdsgiverforening (i det følgende betegnet DAF) og Landsorganisationen De samvirkende Fagforbund (i det følgende betegnet LO).

LØNGLIDNING OG LØNSTRUKTUR

1946—1960

AF KNUD LÜTTICHAU*

Formålet med denne artikel er at belyse lønglidningen i håndværk og industri i perioden 1946-60, herunder specielt lønglidningens størrelse i forskellige delperioder. Der vil endvidere blive opstillet et kvantitativt mål for det forhold, som A. H. Dahl allerede i sin artikel i *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 1959 har peget på, nemlig at lønglidningen har udmanøvreret den solidariske lønpolitik. Ved hjælp af denne målestok sammenlignes lønudviklingen, dels mellem og indenfor hovedgrupperne og dels mellem forskellige tidsperioder. Endelig er der foretaget en regressionsundersøgelse for at bedømme lønglidningens vigtigste determinanter.

Begrebet lønglidning.

Lønglidningen defineres almindeligvis som den lønstigning, der finder sted udover den stigning i timefortjenesten, som følger af overenskomsterne og pristalsreguleringen.

I praksis findes lønglidningen for en kategori af arbejdere i en periode ved fra ændringen i den gennemsnitlige timefortjeneste at trække periodens overenskomst- og pristalsreguleringsbeløb. Timefortjenesten regnes netto¹, det vil sige, at alle tillæg på dyrtidstillægget nær er trukket fra.

Da lønglidningen findes som en reststørrelse, vil den altid være behæftet med de fejl og unøjagtigheder, der begås ved opgørelsen af såvel den samlede løn som af overenskomst- og pristalsreguleringsbeløbene.

Med hensyn til beregningen af pristalsreguleringsbeløbene er der ingen usikkerhed af betydning, medens enhver grænsedragning mellem overenskomst og lønglidning vil være arbitrær. Det er således forbundet med store

* Amanuensis ved Aarhus Universitet, cand. oecón. — Artiklen er en bearbejdelse af et foredrag holdt på mødet for yngre nationaløkonomer i Marstrand den 28. august 1963.
1. Før den 1. 1. 1953 indgår dog sønehelligdagstillægget i timelønnen, men det er af ringe størrelsesorden. I 1953 udgjorde dette tillæg gennemsnitligt fra 2 til 5 øre pr. time for alle arbejdere indenfor den sektor, som dækkes af Dansk Arbejdsgiverforening (i det følgende betegnet DAF) og Landsorganisationen De samvirkende Fagforbund (i det følgende betegnet LO).

vanskeligheder at beregne de totale overenskomstbeløb. Det er nok muligt at få oplyst virkningen af de generelle overenskomster, men det er sjældent muligt at få tal for virkningerne af underorganisationernes forhandlinger. Af denne grund vil en del af de overenskomstmæssige lønstigninger blive medregnet under lønglidningen. Dette forhold vil i sig selv medføre, at lønglidningens størrelse overvurderes.

For de *minimallønnede* arbejders vedkommende kunne man hævde, at der ikke finder nogen lønglidning sted, da tilpasning af lønnen indenfor overenskomstperioden – i overensstemmelse med løfteparagraffen – er en del af overenskomsten og dermed ikke lønglidning. På den anden side adskiller disse lønændringer i overenskomstperioden sig i økonomisk henseende ikke fra de lønændringer, der finder sted i overenskomstperiodens løb i de normallønnede fag. Derfor benyttes for de minimallønnedes vedkommende det princip, at alt, hvad der ikke er et umiddelbart resultat af de generelle overenskomster, betragtes som lønglidning.

Specielt for arbejdere *på akkord* er det svært at måle lønglidningen, da der om akkordarbejdernes forhold intet er aftalt i de generelle overenskomster. Lønændringerne er her enten aftalt ved underorganisationsforhandlingerne eller baseret på fri tilpasning inden for overenskomstperioden, idet man går ud fra, at lønnen ændres gennem lokale forhandlinger.

I praksis går man – ved beregningen af, hvad der er overenskomstmæssig lønstigning, og hvad der er lønglidning – normalt ud fra den forudsætning, at arbejdere på akkord opnår samme absolutte lønstigning ved de generelle overenskomster som de arbejdere, der er tidlønnede.

Baggrunden for denne fremgangsmåde er den kendsgerning, at det har vist sig, at de akkordlønnede umiddelbart efter, at de generelle overenskomster er afsluttet, får en stor lønstigning¹.

For de akkordlønnedes vedkommende må man være opmærksom på, at produktivetsforbedringer ved givne akkorder medfører en helt automatisk lønforhøjelse, som vil blive registreret som lønglidning i statistikken. Således vil f.eks. et forøget arbejdstempo fra arbejdernes side ved givne akkorder blive registreret som lønglidning.

Statistikken over den gennemsnitlige timefortjeneste er baseret på de til Arbejdsgiverforeningen af medlemmerne indsendte lønningslister. Disse opgivelser er – specielt for de normallønnedes vedkommende – næppe helt korrekte, idet der kan være ydet forskellige former for tillæg, som det enkelte medlem ikke har ønsket, at Arbejdsgiverforeningen skulle kende noget til. Dette kan antages at medføre en tendens til, at lønglidningen undervurderes.

1. Se således A. H. Dahl: »Lønstrukturen i Dansk Industri siden 1946«, *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 1959, p. 197. og E. Hoffmeyer: *Stabile Priser og fuld Beskæftigelse*, p. 115 og 133.

Som man vil se, anvendes ordet lønglidning som et samlenavn for alle de forskellige slags lønstigninger, der forekommer udover, hvad der er fastlagt i overenskomsterne og pristalsreguleringen. Det er denne »bruttolønglidning«, som er artiklens emne. I denne bruttolønglidning indgår som for sagt flere forskellige former for lønstigning. For det første indgår de timelønsstigninger, som – i tilknytning til overenskomsterne – er aftalt ved underorganisationsforhandlingerne. For det andet indgår overenskomstperiodens akkordlønforbedringer – uanset årsag – for så vidt de overstiger, hvad de timelønnede opnåede ved de generelle overenskomster. Endelig medregnes for det tredje den lønstigning, der er sket i løbet af overenskomstperioden gennem forhøjelse af personlige tillæg for både normallønnede og minimallønnede.

På grund af lønglidningens forskelligartede indhold må lønglidningstal altid behandles med en vis forsigtighed. Men selve det forhold, at lønglidningen ikke kan afgrænses perfekt, gør dog ikke lønglidningsberegninger ganske meningsløse; det vil formentlig være mindre væsentligt for resultaterne, hvor man nøjagtigt vælger at trække grænsen mellem, hvad der er overenskomst, og hvad der er lønglidning.

Endelig kommer man ikke uden om, at lønglidningen, hvordan man end vælger at måle denne, har været en væsentlig faktor for løndannelsen på arbejdsmarkedet i efterkrigstiden og dermed af så stor interesse for den økonomiske politik, at dette berettiger en nærmere undersøgelse.

De foran anførte principper for beregningen af lønglidningen – som anvendes af Arbejdsgiverforeningen – danner grundlaget for beregningerne af tabellerne 2-5 i det følgende. Materialet omfatter kun arbejdere beskæftiget indenfor DAF-sektoren af arbejdsmarkedet. Men der er erfaring for, at denne sektor er repræsentativ for hele LO's andel af arbejdsmarkedet.

Til sidst skal det understreges, at de strukturelle ændringer¹ har været ret små, og at lønglidningen derfor ikke i væsentlig grad kan forklares ved disse.

Undertiden hævdes det, at lønglidningen er noget specielt for de skandinaviske lande. Om dette forhold udtaler OEEC's rapport: *The Problem of Rising Prices* følgende²:

“The main reason why a qualification has to be introduced for the Scandinavian countries is that in those countries the increase of wages collectively negotiated, instead of being added to standard rates emerging from the previous negotiations, is in most cases added to the wages actually being paid

1. D.v.s. ændringer i arbejdskraftens fordeling på hovedgrupper og lønsystemer. Se således A. H. Dahl's artikel i *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 1959, p. 215 ff., og E. Hoffmeyer *Stabile Priser og fuld Beskæftigelse*, p. 123, og OEEC's *The Problem of Rising Prices*, p. 298.

2. P. 68. Se også samme kilde p. 292-293 og p. 396.

when the current wage contract expires. In consequence the negotiated increase is generally smaller, and the amount defined as 'drift' larger than in countries such as the United Kingdom where negotiations are basically about increases in the rates agreed at the previous negotiations, and where the greater part of any drift which has occurred since the previous bargain is normally consolidated into the new rates ..."

I Danmark har arbejdsgiverne i princippet modregningsret overfor normallønnede arbejdere med hensyn til lønglidningen mellem to overenskomster. Der er altså en principiel mulighed for, at overenskomsten kun er en stadfæstelse af en lønglidning, der allerede har fundet sted. I praksis lægges den forhandlede lønstigning til de faktiske lønninger på overenskomsttidspunktet. Dette sker næsten generelt i København, men dog mindre gennemført i provinsen¹.

Tabel 1. Arbejdsstyrken 1959 i LO-DAF-sektoren opdelt efter aflønningsform.

	Faglærte	Ufaglærte	Kvinder	Ialt
Antal lønmodtagere.....	87.000	130.000	56.000	273.000
Relativ fordeling.....	32	47	21	100
I. Ialt på akkord (hovedgruppernes akkordprocenter)	48	32	48	40
II. Ikke akkord				
a) Minimallønssystemet	42	24	28	29
b) Normallønssystemet.....	10	44	24	31
Ialt.....	100	100	100	100

Kilde: *The Problem of Rising Prices*, Paris 1961, p. 292.

Nogle af de faktorer, som må antages at øve størst indflydelse på lønglidningen, er følgende: beskæftigelsesgraden, bevægeligheden på arbejdsmarkedet - geografisk og fagligt - og aflønningsformen.

For at undersøge beskæftigelsesgradens indflydelse på lønglidningen er der i et appendix foretaget en regressionsanalyse for perioden 1948-1963. Beskæftigelsen er her kun en væsentlig forklarende faktor i periodens sidste del, men i disse år gør den sig til gengæld stærkt gældende. Endvidere er timelag'et mellem ændring i ledighed og lønstigning ved lav ledighed forsvindende, men voksende med ledighedsniveauet.

Det er af stor betydning for lønglidningens størrelse her i landet, at ca. 70 pct. af alle arbejdere - faglærte, ufaglærte og kvinder - i LO-DAF-sektoren er lønnet på akkord eller efter minimallønssystemet, se tabel 1.

1. Oplyst af DAF. Se også p. 292 i OEEC's rapport. *The Problem of Rising Prices*, der om de danske forhold udtaler: »there is very little »consolidation« of »inter bargain wage-drift in subsequent negotiations«.

Ser man på de faglærte, viser det sig oven i købet, at 90 pct. af disse i LO-DAF-sektoren er akkordlønnede eller aflønnede efter minimallønssystemet. Sidstnævnte system ikke blot tillader, men direkte tilsigter en ændring af lønnen i selve overenskomstperioden under hensyn til den enkelte arbejders dygtighed, og arbejdsgiverens »vurdering« af denne er uden tvivl nøje forbundet med den relative knaphed.

Lønglidningens størrelse i forskellige perioder.

I tabel 2 er den totale lønstigning i perioden april kvartal 1946-april kvartal 1960 opdelt på stigninger som følge af pristalsregulering, overenskomstfornyelse og lønglidning.

Det er interessant at se, hvor god overensstemmelse der er mellem de enkelte lønmodtagergruppers rækkefølge, når grupperne rangeres efter relativ lønglidning (i procent af samlet lønstigning) og den gennemsnitlige ti-

Tabel 2. Lønstigningens absolutte og relative fordeling på komponenter 1946-1960.*

			Lønstigning ialt		Pristalsreguleringens andel		Overenskomstfornyelses andel		Lønglidningens andel	
			i ore	ore	%	ore	%	ore	%	
Faglærte	akkord	hovedstaden	455	130	29	78	17	247	54	
Faglærte	tidløn	hovedstaden	398	130	33	78	20	190	47	
Ufaglærte	akkord	hovedstaden	376	130	35	72	19	174	46	
Faglærte	akkord	provinsen	378	130	34	78	21	170	45	
Ufaglærte	akkord	provinsen	303	130	43	72	24	101	33	
Faglærte	tidløn	provinsen	307	130	43	78	25	99	32	
Ufaglærte	tidløn	hovedstaden	295	130	44	72	24	93	32	
Ufaglærte	tidløn	provinsen	239	130	54	72	30	37	16	
Kvinder	akkord	hovedstaden	260	107	41	53	21	100	38	
Kvinder	akkord	provinsen	213	107	50	53	25	53	25	
Kvinder	tidløn	hovedstaden	213	107	50	53	25	53	25	
Kvinder	tidløn	provinsen	190	107	56	53	28	30	16	
Faglærte	ialt		383	130	34	78	20	175	46	
Ufaglærte	ialt		287	130	45	72	25	85	30	
Mænd	ialt		322	130	41	75	23	117	36	
Kvinder	ialt		219	107	49	53	24	59	27	

* Tabellen er beregnet for perioden april kvartal 1946-april kvartal 1960. Grupperne er rangeret efter gennemsnitlig timefortjeneste i 1960.

Tabel 2 og de følgende tabeller er beregnet på grundlag af DAF's løbende lønstatistik, og en beregning af lønstigningerne 1946-60 fordelt på årsager. Sidstnævnte er venligst stillet til rådighed af DAF.

mefortjeneste i 1960. Betragter man mænd og kvinder hver for sig, er rangkorrelationen faktisk perfekt. Endvidere ses, når man sammenligner tilsvarende grupper, at de faglærtes lønglidning er større end de ufaglærtes, at de akkordlønnes lønglidning er større end de timelønnes, og at lønglidningen i hovedstaden er større end i provinsen.

Tabel 3. Lønglidningens procentvise andel af lønstigningen i forskellige delperioder.*

			1946-60	1946-48	1948-56	1956-58	1958-60
Faglærte	akkord	hovedstaden	54	67	38	61	71
Faglærte	tidløn	hovedstaden	47	65	36	51	60
Ufaglærte	akkord	hovedstaden	46	64	26	55	66
Faglærte	akkord	provinsen	45	63	24	57	63
Ufaglærte	akkord	provinsen	33	43	16	46	56
Faglærte	tidløn	provinsen	32	48	19	37	50
Ufaglærte	tidløn	hovedstaden	32	43	18	43	49
Ufaglærte	tidløn	provinsen	16	35	5	22	29
Kvinder	akkord	hovedstaden	38	56	27	40	54
Kvinder	akkord	provinsen	25	37	14	29	42
Kvinder	tidløn	hovedstaden	25	59	14	14	38
Kvinder	tidløn	provinsen	16	43	9	17	20
Faglærte	ialt		46	65	29	53	62
Ufaglærte	ialt		30	50	14	39	47
Mænd	ialt		36	55	20	46	54
Kvinder	ialt		27	55	16	26	38

* Beregningerne er foretaget fra et april kvartal til et april kvartal. Grupperne er rangeret som i tabel 2.

Tabel 3 viser, hvorledes lønglidningens relative andel af lønstigningen har varieret gennem perioden 1946-1960. Perioden falder opdelt efter lønglidningens omfang naturligt i følgende delperioder: 1946-48 med relativt stor lønglidning, 1948-56 med relativt lille lønglidning og 1956-60 med relativt stor lønglidning specielt i denne periodes sidste halvdel.

Den største lønglidning fandt sted 1946-48, og her er det specielt kvindernes meget store lønglidning, der falder i øjnene. Perioden 1948-56 er kendetegnet ved ringe lønglidning specielt for de tidlønnede. Den lavestlønnede mandsgruppe – de ufaglærte på tidløn i provinsen – har i denne periode, der udgør ialt 8 år, kun modtaget 5 pct af deres lønstigning som lønglidning. For mændenes vedkommende gælder for alle perioder, når man sammenligner tilsvarende grupper, at de faglærtes lønglidning var større end de ufaglærtes, at de akkordlønnes lønglidning var større end de timelønnes, og at lønglidningen var større i hovedstaden end i provinsen.

Den solidariske lønpolitik.

1. I undersøgelsesperioden har den procentvise lønstigning været størst for de højere lønnede til trods for, at den solidariske lønpolitik har trukket i modsat retning. Heraf følger umiddelbart, at lønglidningen har udmanøvreret den solidariske lønpolitik, hvis mål er at indsnævre de relative forskelle mellem de højere og lavere betalte arbejdere. Den solidariske lønpolitik er i perioden forsøgt gennemført på flere måder:

1. For det første gennem overenskomsterne, hvor alle mandlige arbejdere har fået omtrent samme *absolutte* beløb, nemlig 78 øre til alle faglærte og 72 øre til alle ufaglærte. Kvinderne har fået 53 øre. Relativt set er forskellen mellem højerelønnede og laverelønnede herved blevet indsnævret.
2. For det andet gennem pristalsreguleringen, hvor alle arbejdere – mandlige som kvindelige – nu får samme *absolutte* beløb. Ialt i perioden har mændene fået 130 øre på denne måde, men kvinderne kun 107; forskellen skyldes, at kvindernes pristalsportioner var mindre end mændenes op til 1953. På grund af kvindernes lavere løn betød selv de lavere *absolutte* portioner alligevel en relativ forbedring for dem.
3. Endelig blev der i 1956 for første gang gennemført et specielt *lavtlønstillæg* for alle arbejdere med en timeløn, der var mindre end 360 øre. Det drejede sig om 21 pct. af alle arbejdere og 33 pct. af ufaglærte arbejdere inden for LO-DAF-sektoren¹. I 1958 kom der yderligere et lavtlønstillæg.

Absolut set har de faglærte og de ufaglærte fået praktisk taget det samme beløb i perioden via overenskomsterne og pristalsreguleringen, medens kvinderne har fået 45 øre mindre. I tabel 4 er disse beløb sat i forhold til lønnen i 1946. Det viser sig, at uden lønglidning ville den lavestlønnede af hovedgrupperne – kvinderne – have fået den største procentvise lønstigning, 92 pct., de ufaglærte ville have fået 82 pct., mens de højestlønnede – de faglærte – kun ville have fået 73 pct., jfr. søjle (6).

Hvis vi dernæst går over til at betragte hovedgrupperne for sig, viser det sig, at den samme tendens gør sig gældende her. Også her ville de relative lønforskelle uden lønglidning være indsnævret. De lavere lønnede faglærtes løn ville være steget relativt mere end de højerelønnede faglærtes løn. Samme forhold gør sig gældende for de ufaglærte og kvinderne.

Betragter man i stedet den samlede faktiske lønstigning i perioden, viser det sig, at den relative spredning mellem den højestlønnede og lavestlønnede hovedgruppe – henholdsvis faglærte og kvinder – er blevet større. Den højestlønnede hovedgruppe – de faglærte – er også steget betydeligt mere end

1. OEEC: *The Problem of Rising Prices*, p. 294.

de ufaglærte. Tendensen er her oven i købet så klar, at alle 4 faglærte grupper er steget mere end den højstlønnede gruppe ufaglærte. Den eneste undtagelse er, at kvinder er steget mere end mænd ialt og mere end ufaglærte, se tabel 4, søjle (4).

Tabel 4 viser endvidere, at de relative forskelle inden for alle tre hovedgrupper er blevet større. De højstlønnede grupper inden for hovedgrupperne har også her fået relativt mere end de lavestlønnede.

Tabel 4. Den absolutte og den procentvise stigning i den gennemsnitlige timefortjeneste 1946-1960.

			Lon april kvartal 1946	Lon april kvartal 1960	Absolut lønstig- ning i ore	(3) i % af (1)	Pristals- og over- enskomst- stigning i ore	(5) i % af (1)
			(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Faglært	akkord	hovedstaden	335	790	455	136	208	62
Faglært	tidløn	hovedstaden	291	689	398	137	208	71
Ufaglært	akkord	hovedstaden	308	684	376	122	202	66
Faglært	akkord	provinsen	291	669	378	130	208	71
Ufaglært	akkord	provinsen	284	587	303	107	202	71
Faglært	tidløn	provinsen	249	556	307	123	208	84
Ufaglært	tidløn	hovedstaden	243	538	295	121	202	83
Ufaglært	tidløn	provinsen	224	463	239	107	202	90
Kvinder	akkord	hovedstaden	196	456	260	133	160	82
Kvinder	akkord	provinsen	190	403	213	112	160	84
Kvinder	tidløn	hovedstaden	165	378	213	129	160	97
Kvinder	tidløn	provinsen	149	339	190	128	160	107
Faglært	ialt		286	669	383	134	208	73
Ufaglært	ialt		247	534	287	116	202	82
Mænd	ialt		265	587	322	122	205	77
Kvinder	ialt		173	392	219	127	160	92

Resultatet bliver, at målt i forhold til 1946 er den solidariske lønpolitik ganske blevet udmanøvreret af lønglidningen. Til trods for at man har forsøgt at få den solidariske lønpolitik gennemført dels gennem pristalsreguleringen, dels ved de generelle overenskomster og endog i 1956 og 1958 gennem specielle lavtlønstillæg, har politikken ikke nået sit mål. Den relative forskel mellem de højerelønnede og de laverelønnede er ikke blevet indsnævet, tværtimod er forskellen overalt blevet større. Ikke blot *indenfor* de enkelte hovedgrupper, men også *mellem* den højstlønnede hovedgruppe – de

faglærte – og den lavestlønnede hovedgruppe – kvinderne. Den eneste undtagelse er som sagt før, at kvinderne klart er rykket ind på mændene ialt og på de ufaglærte.

Giver man de enkelte arbejdergrupper rang efter den gennemsnitlige timefortjeneste i april kvartal 1946 og sammenligner med den tilsvarende placering i april kvartal 1960, viser det sig, at der kun er to grupper, der har byttet plads. Faglærte på timeløn i hovedstaden er rykket op fra tredjepladsen til andenpladsen, og de ufaglærte akkordlønnede i hovedstaden er rykket tilsvarende ned, se tabel 4, søjle (1) og (2).

2. Herefter vil vi opstille et mål for den solidariske lønpolitik's succes. Formålet med dette er at kunne foretage direkte kvantitative sammenligninger, dels af forskellige arbejdergruppers lønstigningsprocenter og dels af lønstigningsprocenter i forskellige perioder.

Tabel 5 søjle (1) er beregnet på grundlag af tabel 4 søjle (6) ved at dividere forskellige gruppers lønstigningsprocenter op i hinanden. Således udtrykker f.eks. M/K forholdet mellem lønstigningen i procent – *alene som følge af overenskomst og pristalsregulering* – for mænd divideret med den tilsvarende lønstigningsprocent for kvinder. Da den højestlønnede arbejdergruppe overalt er anbragt i brøkens tæller, vil en brøk, der er mindre end 1, betyde en »tilsigtet« indsnævring af den relative lønforskel, medens en brøk, der er større end 1, betyder en »tilsigtet« udvidelse. Med ordet »tilsigtet« menes altså ændringen i den relative lønforskel *alene* som følge af overenskomst og pristalsregulering.

Tabel 5 søjle (2) er beregnet på grundlag af tabel 4 søjle (4) ved at dividere forskellige gruppers *faktiske totale* lønstigninger i procent op i hinanden. Her vil f.eks. F/U udtrykke forholdet mellem lønstigningen i procent for faglærte og den tilsvarende lønstigningsprocent for ufaglærte. Også her er den højestlønnede gruppe altid anbragt i tælleren. Er brøken derfor større end 1, viser dette, at den relative lønforskel mellem to grupper rent faktisk er forøget i perioden, medens en brøk, der er mindre end 1, viser, at der har fundet en sammenpresning sted.

Både i søjle (1) og (2) gælder det, at brøkens afstand fra 1 er et udtryk for graden af sammenpresning eller udvidelse af den relative lønforskel. Jo større afvigelse fra 1, der er tale om, desto større er sammenpresningen eller udvidelsen.

Endelig er søjle (3) i tabel 5 beregnet ved at dividere tallene i samme tabel søjle (2) med tallene i søjle (1). Den er et udtryk for graden af afvigelse fra den »tilsigtede« indsnævring eller udvidelse – via overenskomst og pristalsregulering – af de relative lønforskelle. Er brøken større end 1, viser det, at den faktiske lønudvikling har medført større relativ lønforskel end »tilsigtet«, medens en brøk mindre end 1 betyder, at den relative lønforskel er

blevet mindre end »tilsigtet«. Afstanden fra 1 er her et udtryk for graden af afvigelse mellem faktisk og »tilsigtet« ændring af den relative lønforskel.

Tabel 5. Et mål for den solidariske lønpolitiks succes.

1946-1960		»tilsigtet« (1)	faktisk (2)	(2): (1) (3)
Mellem hovedgrupper	M/K	0.84	0.96	1.14
	F/K	0.79	1.06	1.34
	U/K	0.89	0.91	1.02
	F/U	0.89	1.16	1.30
Indenfor hovedgrupper	F_1/F_4	0.74	1.11	1.50
	U_1/U_4	0.73	1.14	1.56
	K_1/K_4	0.77	1.04	1.35
Mænd	F_1/U_4	0.69	1.27	1.84
	U_4/K_1	1.10	0.80	0.73

Symbolforklaring: M = mænd, K = kvinder, U = ufaglærte, F = faglærte, F_1 = højestlønnede faglærte gruppe (akkord i hovedstaden), F_4 = lavestlønnede faglærte gruppe (tidløn i provinsen), U_1 = højestlønnede ufaglærte gruppe (akkord i hovedstaden), U_4 = lavestlønnede ufaglærte gruppe (tidløn i provinsen), K_1 = højestlønnede kvindegruppe (akkord i hovedstaden), og K_4 = lavestlønnede kvindegruppe (tidløn i provinsen).

Betragtes tabel 5 søjle (1) ses det, at den »tilsigtede«, generelle indsnævring af de relative lønforskelle har været større inden for hovedgrupperne end mellem disse. Specielt inden for hovedgruppen mænd har der været »tilsigtet« en meget stærk indsnævring. Søjle (2) viser, at der rent faktisk har været tale om en generel udvidelse af de relative lønforskelle med undtagelse af mænd ialt contra kvinder, hvor der dog kun er sket en beskedent indsnævring, og ufaglærte contra kvinder. Endvidere ses, at udvidelsen af de relative lønforskelle har været særlig stor inden for hovedgruppen mænd og inden for gruppen af ufaglærte, medens der mellem hovedgrupperne først og fremmest er sket en udvidelse af de relative lønforskelle mellem faglærte og ufaglærte.

Graden af afvigelse fra den »tilsigtede« indsnævring har været størst inden for hovedgrupperne, specielt inden for hovedgruppen mænd, men den har også været stor inden for både gruppen af faglærte og gruppen af ufaglærte. Mellem hovedgrupperne er det særligt graden af afvigelse mellem de faglærte på den ene side og de ufaglærte og kvinderne på den anden side, der har været stor.

Betragter vi endelig den lavestlønnede mandlige gruppe og den højestlønnede kvindegruppe, viser tabel 5, at der her var »tilsigtet« en udvidelse

af de relative lønforskelle, men at der til trods for dette har været tale om en særdeles stærk indsnævring.

Lønstrukturen i forskellige perioder.

1. Det er ikke blot lønstrukturen i 1946 og 1960, der er forbavsende ens. Undersøger man hele perioden år for år¹, viser det sig, at de 12 arbejdergrupper på den ene undtagelse nær har holdt deres placering².

DAF har foretaget et specielt studium med den hensigt at undersøge spredningen omkring gennemsnitslønningerne. Undersøgelsen dækker LO-DAF-sektorens ca. 250.000 arbejdere og blev gennemført første gang april kvartal 1951. Næste gang oktober kvartal 1956 og endelig i april kvartal 1960³. Det viser sig, at den relative lønstruktur bevaredes uændret, selv om lønniveauet ændredes stærkt. Der var faktisk ingen reduktion i spredningen af lønningerne omkring gennemsnittene. Et resultat, som er særlig signifikant, når man husker på, at undersøgelsen i oktober 1956 blev gennemført kun 8½ md. efter førstegangsførelsen af lavtlønstillæg.

Perioden fra april kvartal 1956 til april kvartal 1957 havde i forhold til beskæftigelsen en usædvanlig stor lønglidning, og det synes ikke utænkeligt, at førstegangsførelsen af lavtlønstillægget har været en væsentlig faktor i den forbindelse. I hvert fald var graden af den solidariske lønpolitik – målt ganske groft ved den brøkdel af periodens lønstigning, der kan henføres til overenskomst og pristalsregulering – særlig stor i den umiddelbart foregående periode (april kvartal 1955–april kvartal 1956). Der synes med andre ord at være tale om en sammenhæng mellem graden af den solidariske lønpolitik på den ene side og lønglidningen på den anden.

En anden ting er, at den store lønglidning i 1956 kan tænkes til dels at skyldes det forhold, at man i det år havde periodens største strejke siden 1946. Efter arbejdsstandsningers ophør har man før set, ikke blot at beskæftigelsen er blevet forøget ekstraordinært gennem overarbejde og nyansættelser, men også at der indtræffer en forøget arbejdsintensitet, da både arbejderne og arbejdsgiverne er interesserede i at få indhentet det tabte bedst

1. Idet man bruger enten gennemsnitslønnen for april og juli kvartal eller gennemsnitslønnen for oktober og januar kvartal som sammenligningsgrundlag.
2. En senere indtrådt ændring skal nævnes, selv om tidspunktet falder udenfor den valgte undersøgelsesperiode. Indtil 1960 har kvindernes løn hele tiden ligget under mændenes. Men i 1963 fik den højestlønnede kvindegruppe – akkord i hovedstaden – en højere gennemsnitlig timeløn end den lavestlønnede mandsgruppe – de ufaglærte på tidløn i provinsen. Dette skete til trods for, at den ufaglærte gruppe gennem perioden har fået 25 pct. mere absolut set ved overenskomsterne og via pristalsreguleringen. Her er altså tale om en indsnævring af de relative lønforskelle *på trods* af den solidariske lønpolitik.
3. Resultatet af de to første undersøgelser er offentliggjort af A. H. Dahl i *National-økonomisk Tidsskrift* 1959, p. 202 ff.

muligt. Hvis det er rigtigt, at akkordarbejderne har forøget arbejdsintensiteten, vil dette i lønstatistikken være registreret som lønglidning.

Når man kan se flere eksempler på, at lønglidningen er meget stor, til trods for at den totale ledighed også er stor, kan dette skyldes den imitative lønglidning. Hændelsesforløbet skulle så være, at den største lønglidning opnås, hvor efterspørgslen efter arbejdskraft er stærkest og aflønningssystemet mest elastisk. Dette er den *spontane* lønglidning. Den *imitative* lønglidning skulle dernæst finde sted, hvor der ikke er fuld beskæftigelse med henvisning¹ til andre fags eller industriers spontane eller imitative lønglidning².

Hvis man kan regne det imitative element for væsentligt, kan man sige, at lønglidningen og dermed lønstigningen vil være bestemt mere af det højeste efterspørgselsniveau efter arbejdskraft end af det gennemsnitlige. Det bliver således arbejdsmarkedets flaskehalse – f.eks. byggefagene – der er afgørende for den totale lønglidning.

Det er i god overensstemmelse med dette, når Bent Hansen og Gösta Rehn³ i deres undersøgelse for Sverige i perioden 1947-54 gør opmærksom på, at selv i stagnationsindustrier, hvor man skulle mene, at intet talte for en større lønglidning, har det vist sig, at der faktisk fandt en ret betydelig lønglidning sted.

2. Tilsidst vil vi gå over til at betragte udviklingen i de relative lønforskelle i forskellige perioder mellem og indenfor forskellige grupper.

Det første, der falder i øjnene, når man betragter tabel 6, er den stærke forøgelse af de relative lønforskelle i de store lønglidningsperioder 1946-48 og 1956-60. Undersøgellesperiodens største spredning – både mellem hovedgrupper og inden for disse – fandt sted 1958-60.

Til gengæld var sammenpresningen indenfor hovedgrupperne og mellem disse meget stærk under krigen 1938-45. 1948-56 var der på en undtagelse nær nok tale om en generel indsnævring, men denne var af moderat størrelse.

Fra 1938-1960 var der – på grund af den meget stærke sammenpresning under krigen – tale om en almindelig indsnævring af de relative lønforskelle. Dette gælder dog ikke for forholdet mellem faglærte og ufaglærte, da dette bemærkelsesværdigt nok var næsten uændret 1938-46, og allerede fuldt retableret i 1947. Sammenpresningen under krigen kan i hvert fald ikke for

1. Jvf. E. Hoffmeyer: *Stabile Priser og fuld Beskæftigelse*, København 1960, som nævner: »... at fagforbundene i vid udstrækning udsender materiale om lønudviklingen til afdelingerne«, p. 161.
2. Jvf. Betænkningen om: *Samarbejdsproblemer i Danmarks økonomiske Politik*, København 1956, p. 13.
3. Bent Hansen og Gösta Rehn: »On Wage-Drift«. *Festskrift til Erik Lindahl*, Stockholm 1956, p. 127.

Tabel 6. Forhold mellem forskellige arbejdergruppers faktiske procentvise lønstigninger i forskellige perioder.*

		1938-60	1946-60	1938-46	1946-48	1948-56	1956-58	1958-60
Mellem hovedgrupper	M/K	0.87	0.96	0.83	0.92	0.91	0.95	1.18
	F/K	0.93	1.06	0.82	1.08	0.93	1.05	1.35
	U/K	0.86	0.91	0.85	0.88	0.91	0.88	1.08
	F/U	1.09	1.16	0.96	1.22	1.02	1.19	1.25
Indenfor hovedgrupper	F ₁ /F ₄	1.00	1.11	0.88	1.23	0.95	1.20	1.26
	U ₁ /U ₄	0.95	1.14	0.76	1.25	0.91	1.38	1.51
	K ₁ /K ₄	0.88	1.04	0.78	1.00	0.95	1.09	1.34
Mænd	H ₁ /P ₁	0.98	1.05	0.92	1.00	1.06	0.92	1.08
	A ₁ /T ₁	0.98	0.99	0.98	0.94	0.90	1.20	1.23
Kvinder	H ₁ /P ₁	1.14	1.19	1.01	1.40	1.09	1.09	1.14
	A ₁ /T ₁	0.89	1.03	0.80	0.78	1.02	1.20	1.14
	U ₄ /K ₁	0.85	0.80	0.99	0.86	0.91	0.67	0.77

* Fremgangsmåden ved beregningen af tabel 6 er principielt den samme som for tabel 5 søjle (2). Symbolerne er de i tabel 5 anvendte, jvf. noten til tabel 5. Herudover er følgende symboler anvendt: H₁ = højestlønnede gruppe i hovedstaden (akkordlønnede, faglærte mænd og akkordlønnede kvinder), P₁ = højestlønnede gruppe i provinsen (samme grupper som i hovedstaden), A₁ = højestlønnede gruppe på akkord (faglærte mænd i hovedstaden og kvinder i hovedstaden) og T₁ = højestlønnede gruppe på tidløn (samme grupper som ved akkord).

de faglærtes og ufaglærtes vedkommende alene forklare efterkrigstidens store longlidning.

Indenfor hovedgrupperne viser det sig, at hovedgruppen de ufaglærte udviser de største variationer i spredningen både i opad- og nedadgående retning.

Endelig viser tabellen, at i perioden 1946-56 var det afgørende opdelingskriterium med hensyn til lønspredningen: hovedstad contra provins, medens det i perioden 1956-60 var: akkord contra tidløn, og både kvinder og mænd udviser en forøgelse af den relative lønforskel mellem hovedstad og provins i perioden 1946-1960.

Betragter vi endelig den lavestlønnede mandlige gruppe og den højestlønnede kvindegruppe, viser det sig, at der siden 1946 har været tale om en vedvarende og stærk indsnævring af de relative lønforskelle, og at denne indsnævring nåede sit maksimum i perioden 1956-1958.

Konklusion.

Et kendetegn for det danske arbejdsmarked i efterkrigstiden har været, at fuld beskæftigelse for de ufaglærte i alle tilfælde har været forbundet med overefterspørgsel efter faglært arbejdskraft, ligesom fuld beskæftigelse

uden overefterspørgsel hos de faglærte har været ensbetydende med arbejdsløshed hos de ufaglærte.

Fører staten en politik, der sikrer fuld beskæftigelse også for de ufaglærte, er dilemmaet med andre ord, at dette vil medføre overefterspørgsel efter faglært arbejdskraft. Da så godt som alle faglærte er enten på akkordløn eller aflønnet efter minimallønssystemet, vil der være let adgang til, at denne overefterspørgsel omsættes i lønglidning. Denne relative mangel på faglært arbejdskraft i forhold til ufaglært er ensbetydende med en tendens i retning af større relative lønforskelle mellem faglærte og ufaglærte arbejdere.

På trods af dette har man fra fagforeningernes side forsøgt at indsnævre de relative lønforskelle gennem den solidariske lønpolitik. Denne er forsøgt gennemført dels gennem pristalsreguleringen og dels ved de generelle overenskomster, der endog i periodens sidste del indeholdt specielle lavtlønstilæg. Den solidariske lønpolitik har imidlertid ikke nået sit mål. Den relative forskel mellem de højerelønnede og de laverelønnede er ikke blevet indsnævret, tværtimod er forskellen – med undtagelse af forholdet ufaglærte contra kvinder – overalt blevet større.

- 1) Dette kan på den ene side fortolkes derhen, at spredningen mellem de højere og lavere lønnede ville være blevet endnu større, hvis den solidariske lønpolitik ikke var blevet ført. Betragtningen er med andre ord, at de laverelønnede via den solidariske lønpolitik får en vis kompensation for de højerelønnedes lønglidning.
- 2) På den anden side kan resultatet også fortolkes således, at det er den solidariske lønpolitik, der ganske er blevet udmanøvreret af lønglidningen. Enten fordi den virker som en af efterspørgsels- og udbudsforholdene bestemt korrektion til den solidariske lønpolitik, eller simpelthen fordi de højerelønnede er på vagt overfor enhver ændring, der truer deres stilling. Der synes at være tale om en løn-løn-spiral, hvor overenskomsternes forsøg på at forbedre de laverelønnedes relative stilling giver udliggende lønglidning hos de højerelønnede. Ved næste overenskomst vil de højerelønnedes lønglidning af de laverelønnede¹ blive benyttet som argument for lønstigning.

Tabel 6 viser, at den solidariske lønpolitik højst opnåede en betinget succes, når der var en vis ledighed blandt de faglærte og dermed også totalt, hvorved den markedsbestemte tendens til større relative lønforskelle var sat mere eller mindre ud af spillet. Dette var situationen i perioden 1948-56².

1. For undersøgelsesperioden har det dog ikke været muligt at eftervise sammenhæng mellem lønglidningens størrelse i perioden før en overenskomst og størrelsen af lønforhøjelserne ved denne.
2. Se appendix, specielt tabel 7.

medens perioderne 1946-48 og 1958-60 klart viser den solidariske lønpolitik's mangel på evne til under fuld beskæftigelse af indsnævre de relative lønforskelle.

En særlig stilling indtager perioden 1956-58. I sidste halvdel af året 1956 havde man den største lønglidning siden 1946-48; yderligere fandt denne meget store lønglidning sted samtidig med, at ledigheden var periodens næsthøjeste. Endvidere var styrken af den solidariske lønpolitik – målt ganske groft som den brøkdelt af lønstigningen, der kan henføres til generelle overenskomster og pristalsreguleringen¹ – særlig stor i tidsrummet april kvartal 1955–april kvartal 1956. Endelig viser resultaterne af DAF's lønspretningsundersøgelse fra oktober kvartal 1956, der blev gennemført kun ca. 8½ måned efter førstegangsførelsen af lavtlønstillægget, at der ingen reduktion havde fundet sted i spredningen af lønningerne omkring gennemsnittene. I denne periode spillede altså en ekstra stærkt ført solidarisk lønpolitik fallit til trods for, at arbejdsløsheden var meget stor. Dette synes at pege på 2) som den relevante forklaring.

En væsentlig konklusion, der kan drages af undersøgelsen, er således, at det for perioden 1946-60 har vist sig, at »markedsforholdene« har været stærkere end den »indkomstpolitik«, som i form af den solidariske lønpolitik har været ført på arbejdsmarkedet.

En effektiv solidarisk lønpolitik kunne måske snarere tænkes ført gennem en forøgelse af den faglige mobilitet. Dette kunne ske dels på udbudssiden gennem en lettere adgang til at blive uddannet til faglært arbejder, og gennem en forøget mulighed for overflytning også af ældre ufaglærte til de faglærtes rækker, og dels på efterspørgselssiden gennem adgang til at overføre forskelligt arbejde, som de faglærte hidtil har haft traditionsmæssig hævde på, til de ufaglærtes område. Disse foranstaltninger skulle medføre en indsnævring af de relative lønforskelle, idet de faglærte ville blive relativt mindre knappe i forhold til de ufaglærte.

En sådan form for solidarisk lønpolitik, der vil indsnævre de relative lønforskelle gennem forøget faglig mobilitet, vil dog heller ikke være sikker på succes. De relative lønninger vil sandsynligvis vise sig at være ret ufølsomme overfor mindre ændringer i knaphedsforholdene. Den ret faste lønstruktur, som har hersket gennem lange tider på trods af ændringer i udbuds- og efterspørgselsforholdene, tyder herpå.

1. Det drejede sig om 97 pct. for mænd og 90 pct. for kvinder.

LITTERATURLISTE

- (1) Betenkning om *Samarbejdsproblemer i Danmarks økonomiske Politik*, København 1956.
- (2) Clemmensen, C. J.: *Lønudvikling og lønstruktur*. Særtryk af *Arbejdsgiveren* 1956.
- (3) Dahl, A. H.: »Lønstrukturen i Dansk Industri siden 1946«, *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 1959, Hefte 3—4.
- (4) Hansen, Bent: »Den yttre och den inre inflationen«, *Recept mot inflation*, Stockholm 1957.
- (5) Hansen, Bent og Gösta Rehn: »On Wage-Drift«, *25 Economic Essays in Honour of Erik Lindahl*, Stockholm 1956.
- (6) Hoffmeyer, E.: *Stabile priser og fuld beskæftigelse*, København 1960.
- (7) Lund, Arne: »Spontan og autonom lønstigning«, *Festskrift til Jørgen Pedersen*, Århus 1951.
- (8) Milhøj, P.: *Lønudviklingen i Danmark 1914—50*, København 1954.
- (9) OEEC: *The Problem of Rising Prices*, Paris 1959.
- (10) Phelps Brown, E. H.: »Wage Drift«, *Economica* 1962.
- (11) SAF-LO: *Löneglidning*, Stockholm 1957.

Appendix

ÅRSAGER TIL DE FAGLÆRTES LØNSTIGNING BELYST
VED REGRESSIONSANALYSE

For perioden 1948—1963 er de faglærtes lønstigning søgt forklaret ved deres egen beskæftigelsessituation samt ved de ufaglærtes lønstigning. For at slippe uden om afgrænsningsproblemet mellem longlidning og overenskomstbeløb betragtes den samlede lønstigning i stedet for longlidningen, idet man benytter sig af, at faglærte og ufaglærte får ca. samme beløb ved overenskomsterne og pristalsreguleringen, og at det først og fremmest er de faglærte, der har longlidningen¹.

(1) Som udtryk for de faglærtes og ufaglærtes lønstigninger benyttes stigningerne (udtrykt i promille) i den gennemsnitlige timefortjeneste fra et april kvartal til april kvartal det følgende år.² Timefortjenesten regnes netto, det vil sige at alle tillæg på dyrtidstillægget nær er trukket fra.

(2) Som udtryk for de faglærtes beskæftigelsessituation har både den gennemsnitlige arbejdsløshedsprocent for de faglærte for månederne maj-september, og reciprokken af gennemsnittet af den relative ledighed for faglærte ligeledes for månederne maj-september været forsøgt anvendt. Af disse viste den sidste fremgangsmåde sig bedst.

Da der ikke findes beregninger over de faglærtes samlede ledighed måned for måned, har det været nødvendigt at konstruere et særligt index på grundlag af de i Det statistiske Departements arbejdsløshedsstatistik for årene 1949—1963 meddelte tabeller over arbejdsløsheden i den enkelte arbejdsløsheds-kasser ved månedens udgang.³ I dette index repræsenteres de faglærte af medlemmerne af følgende fem arbejdsløsheds-kasser: blikkenslagere, malersvende, murerfaget, smede og maskinarbejdere og tømrerfaget, eller sagt på en anden måde: smede og maskinarbejdere samt de faglærte indenfor byggesektoren. Disse fem arbejdsløsheds-kasser omfattede i 1962 ialt ca. 112.500 medlemmer. For hvert år er — for disse fem arbejdsløsheds-kasser under et — opgjort det gennemsnitlige antal arbejdsløse i månederne maj-september (incl.), hvorefter dette antal er divideret op i årets gennemsnitlige antal forsikrede i de fem arbejdsløsheds-kasser tilsammen.

Til belysning af sammenhængen beskæftigelsesgrad — lønstigning har man forsøgt at forklare lønstigningen dels ved beskæftigelsessituationen i maj-september i lønstigningsperiodens begyndelse, dels ved beskæftigelsessituationen i maj-september ved lønstigningsperiodens udløb. Af disse viste den sidste sig at give den bedste sammenhæng; denne er derfor benyttet nedenfor.

I tabel 7 er sammenstillet de faglærtes og de ufaglærtes lønstigningspromiller — henholdsvis f og u — og reciprokkerne af de faglærtes arbejdsløshed x .

På grundlag af dette har man ved mindste kvadraters metode bestemt følgende funktion⁴:

1. Beregningerne i appendixet er foretaget af stud. oecon. Arne Schmelling.
2. Arbejdsgiverforeningens lønstatistik for april kvartal 1948-1963.
3. Statistiske Meddelelser: 4. række, 141-3, 144-2, 149-1, 152-3, 157-2, 160-4, 164-1, 166-4, 170-4, 1960: 4, 1960: 8, 1961: 9, 1962: 9, 1963: 8. For 1963 har beregningsgrundlaget været arbejdsløshedsprocenterne for de fem kasser, idet antallet af arbejdsløse endnu ikke er oplyst. Arbejdsløshedsprocenterne er sammenvejet ved hjælp af kassernes 1962-medlemstal.
4. Hvor korrelationskoefficienterne er: $r_{f \cdot ux} = 0,94$; $r_{fu \cdot x} = 0,90$; $r_{fx \cdot u} = 0,72$; $r_{f \cdot u} = 0,88$; $r_{f \cdot x} = 0,65$ og $r_{u \cdot x} = 0,38$.
Af disse er $r_{f \cdot ux}$, $r_{fu \cdot x}$, $r_{f \cdot u}$ og $r_{f \cdot x}$ signifikante på 1 % niveau, medens $r_{fx \cdot u}$ er signifikant på 2 % niveau.

Fig. 1. $f_1^* = 0,57 u + 0,062 x + 22$ (jfr. tabel 7).

$$f_1^* = 0,57 u + 0,062 x + 22.$$

De beregnede lønstigningspromiller for faglærte f_1^* og residualerne $f \div f_1^*$ er meddelt i tabellens to sidste kolonner.

Ved at betragte tabel 7 på side 52 og fig. 1 ses det, at undersøgelsesperioden beskæftigelsesmæssigt falder i to dele, nemlig 1949—1959 og 1960—63, således at beskæftigelsen kun i den sidste delperiode har været en væsentlig forklarende faktor.

Til yderligere belysning af forbindelsen mellem beskæftigelsesgrad og lønstigning for faglærte har man bestemt de faglærtes lønstigning alene som en funktion af de ufaglærtes lønstigning

$$f_2^* = 0,68 u + 24$$

og i fig. 2 og 3 sammenholdt residualerne $f \div f_2^*$ med de faglærtes ledighedsreciprokker.

- (a) Sammenligner man residualerne med de faglærtes reciproke ledighed ved udgangen af lønstigningsårene, fås (jvf. fig. 2) kun en positiv samvariation for perioden 1958—1963, medens ledighedsreciprokkerne i perioden 1949—1958 i hovedsagen varierer modsat residualerne. Dette vil sige, at den ret gode sammenhæng, som den partielle korrelationskoefficient $r_{f_x \cdot u}$ indikerer, dels alene beror på de seneste 5 år, og dels står i modsætning til forholdene i årene 1949—1958.

Beskæftigelsesens indflydelse gør sig åbenbart særligt gældende ved meget høj beskæftigelsesgrad, men muligvis også med forskelligt timelag ved meget høj beskæftigelse og ved lavere beskæftigelse. Brugen af reciprokke løser ikke timelag-problemet; deres betydning som variable beror på, at de varierer i overensstemmelse med den meget høje beskæftigelses særlige betydning.

Der er foretaget en supplerende beregning for perioden 1946—1948, idet denne periode beskæftigelsesmæssigt minder om undersøgelsesperiodens sidste del. Resultatet var her,

Tabel 7.

År (April kv.-april kv.)	Ufaglærtes lønstigning i promille u	Reciprok af den relative ledighed for faglærte x	Faglærtes faktiske lønstigning i promille f	Faglærtes beregnede lønstigning i promille f_1^*	Residualer $f \div f_1^*$
1948-49.....	50	79	54	56	÷ 2
1949-50.....	47	111	48	56	÷ 8
1950-51.....	100	82	89	84	5
1951-52.....	76	40	72	68	4
1952-53.....	27	52	30	41	÷ 11
1953-54.....	35	107	41	49	÷ 8
1954-55.....	23	51	43	39	4
1955-56.....	73	41	60	66	÷ 6
1956-57.....	61	31	68	59	9
1957-58.....	33	35	42	43	÷ 1
1958-59.....	85	78	84	75	9
1959-60.....	51	336	84	72	12
1960-61.....	133	269	102	115	÷ 13
1961-62.....	88	524	104	105	÷ 1
1962-63.....	76	131	81	74	7

at i 1946-1948 var der en positiv sammenhæng mellem lønstigning og ledighedssituation ligesom i 1958-1963. På den anden side kan der ikke lægges stor vægt på dette resultat, da beregningen beror på de for perioden offentliggjorte reducerede arbejdsløshedstal, på hvilke der er foretaget en grov korrektion for at gøre dem sammenlignelige med de senere offentliggjorte.

- (b) Sammenlignes residualerne med de faglærtes ledighedssituation ikke som ovenfor ved udgangen af de enkelte lønstigningsår, men derimod med ledighedssituationen i lønstigningsårenes begyndelse, fås en positiv samvariation for perioden 1950-1958 på et enkelt år nær (jvf. fig. 3).

Dette kunne tyde på, at timelaget mellem ændring i de faglærtes ledighed og deres lønstigning er mindre ved et meget lille ledighedsniveau end ved et større, og at timelaget i første tilfælde er meget lille.¹

Det må stadig erindres, at de faglærtes ledighedssituation er udtrykt ved et index, der kun omfatter fem arbejdsløhedskasser, og selvom disse er de væsentligste, betyder det dog, at index'et kun kan være et ufuldkomment mål for de faglærtes beskæftigelsessituation. Endvidere er DAF's lønstatistik og arbejdsløhedsstatistikken ikke kongruente.

Endelig er perioden kort, og de år, hvor ledigheden er en afgørende faktor, er få. Af disse grunde kan der ikke drages vidtgående konklusioner af regressionsanalysen. Dette gælder så meget desto mere, som det drejer sig om økonomiske størrelser, som sjældent i sig selv giver de normalfordelinger, som korrelationskoefficienterne er udregnet under forudsætning af.

1. Der synes endog at kunne være tale om, at forventninger om mangel på arbejdskraft kan inducere lønstigninger.

Appendix

ÅRSAGER TIL DE FAGLÆRTES LØNSTIGNING BELYST
VED REGRESSIONSANALYSE

For perioden 1948—1963 er de faglærtes lønstigning søgt forklaret ved deres egen beskæftigelsessituation samt ved de ufaglærtes lønstigning. For at slippe uden om afgrænsningsproblemet mellem longlidning og overenskomstbeløb betragtes den samlede lønstigning i stedet for longlidningen, idet man benytter sig af, at faglærte og ufaglærte får ca. samme beløb ved overenskomsterne og pristalsreguleringen, og at det først og fremmest er de faglærte, der har longlidningen¹.

(1) Som udtryk for de faglærtes og ufaglærtes lønstigninger benyttes stigningerne (udtrykt i promille) i den gennemsnitlige timefortjeneste fra et april kvartal til april kvartal det følgende år.² Timefortjenesten regnes netto, det vil sige at alle tillæg på dyrtidstillægget nær er trukket fra.

(2) Som udtryk for de faglærtes beskæftigelsessituation har både den gennemsnitlige arbejdsløshedsprocent for de faglærte for månederne maj-september, og reciprokken af gennemsnittet af den relative ledighed for faglærte ligeledes for månederne maj-september været forsøgt anvendt. Af disse viste den sidste fremgangsmåde sig bedst.

Da der ikke findes beregninger over de faglærtes samlede ledighed måned for måned, har det været nødvendigt at konstruere et særligt index på grundlag af de i Det statistiske Departements arbejdsløshedsstatistik for årene 1949—1963 meddelte tabeller over arbejdsløsheden i den enkelte arbejdsløsheds-kasser ved månedens udgang.³ I dette index repræsenteres de faglærte af medlemmerne af følgende fem arbejdsløsheds-kasser: blikkenslagere, malersvende, murerfaget, smede og maskinarbejdere og tømrerfaget, eller sagt på en anden måde: smede og maskinarbejdere samt de faglærte indenfor byggesektoren. Disse fem arbejdsløsheds-kasser omfattede i 1962 ialt ca. 112.500 medlemmer. For hvert år er — for disse fem arbejdsløsheds-kasser under et — opgjort det gennemsnitlige antal arbejdsløse i månederne maj-september (incl.), hvorefter dette antal er divideret op i årets gennemsnitlige antal forsikrede i de fem arbejdsløsheds-kasser tilsammen.

Til belysning af sammenhængen beskæftigelsesgrad — lønstigning har man forsøgt at forklare lønstigningen dels ved beskæftigelsessituationen i maj-september i lønstigningsperiodens begyndelse, dels ved beskæftigelsessituationen i maj-september ved lønstigningsperiodens udløb. Af disse viste den sidste sig at give den bedste sammenhæng; denne er derfor benyttet nedenfor.

I tabel 7 er sammenstillet de faglærtes og de ufaglærtes lønstigningspromiller — henholdsvis f og u — og reciprokkerne af de faglærtes arbejdsløshed x .

På grundlag af dette har man ved mindste kvadraters metode bestemt følgende funktion⁴:

1. Beregningerne i appendixet er foretaget af stud. oecon. Arne Schmelling.
2. Arbejdsgiverforeningens lønstatistik for april kvartal 1948-1963.
3. Statistiske Meddelelser: 4. række, 141-3, 144-2, 149-1, 152-3, 157-2, 160-4, 164-1, 166-4, 170-4, 1960: 4, 1960: 8, 1961: 9, 1962: 9, 1963: 8. For 1963 har beregningsgrundlaget været arbejdsløshedsprocenterne for de fem kasser, idet antallet af arbejdsløse endnu ikke er oplyst. Arbejdsløshedsprocenterne er sammenvejet ved hjælp af kassernes 1962-medlemstal.
4. Hvor korrelationskoefficienterne er: $r_{f \cdot ux} = 0,94$; $r_{fu \cdot x} = 0,90$; $r_{fx \cdot u} = 0,72$; $r_{f \cdot u} = 0,88$; $r_{f \cdot x} = 0,65$ og $r_{u \cdot x} = 0,38$.
Af disse er $r_{f \cdot ux}$, $r_{fu \cdot x}$, $r_{f \cdot u}$ og $r_{f \cdot x}$ signifikante på 1 % niveau, medens $r_{fx \cdot u}$ er signifikant på 2 % niveau.

Tabel 7.

År (April kv.-april kv.)	Ufaglærtes lønstigning i promille u	Reciprok af den relative ledighed for faglærte x	Faglærtes faktiske lønstigning i promille f	Faglærtes beregnede lønstigning i promille f_1^*	Residualer $f \div f_1^*$
1948-49.....	50	79	54	56	$\div 2$
1949-50.....	47	111	48	56	$\div 8$
1950-51.....	100	82	89	84	5
1951-52.....	76	40	72	68	4
1952-53.....	27	52	30	41	$\div 11$
1953-54.....	35	107	41	49	$\div 8$
1954-55.....	23	51	43	39	4
1955-56.....	73	41	60	66	$\div 6$
1956-57.....	61	31	68	59	9
1957-58.....	33	35	42	43	$\div 1$
1958-59.....	85	78	84	75	9
1959-60.....	51	336	84	72	12
1960-61.....	133	269	102	115	$\div 13$
1961-62.....	88	524	104	105	$\div 1$
1962-63.....	76	131	81	74	7

at i 1946-1948 var der en positiv sammenhæng mellem lønstigning og ledighedssituation ligesom i 1958-1963. På den anden side kan der ikke lægges stor vægt på dette resultat, da beregningen beror på de for perioden offentliggjorte reducerede arbejdsløshedstal, på hvilke der er foretaget en grov korrektion for at gøre dem sammenlignelige med de senere offentliggjorte.

- (b) Sammenlignes residualerne med de faglærtes ledighedssituation ikke som ovenfor ved udgangen af de enkelte lønstigningsår, men derimod med ledighedssituationen i lønstigningsårenes begyndelse, fås en positiv samvariation for perioden 1950-1958 på et enkelt år nær (jvf. fig. 3).

Dette kunne tyde på, at timelaget mellem ændring i de faglærtes ledighed og deres lønstigning er mindre ved et meget lille ledighedsniveau end ved et større, og at timelaget i første tilfælde er meget lille.¹

Det må stadig erindres, at de faglærtes ledighedssituation er udtrykt ved et index, der kun omfatter fem arbejdsløhedskasser, og selvom disse er de væsentligste, betyder det dog, at index'et kun kan være et ufuldkomment mål for de faglærtes beskæftigelsessituation. Endvidere er DAF's lønstatistik og arbejdsløhedsstatistikken ikke kongruente.

Endelig er perioden kort, og de år, hvor ledigheden er en afgørende faktor, er få. Af disse grunde kan der ikke drages vidtgående konklusioner af regressionsanalysen. Dette gælder så meget desto mere, som det drejer sig om økonomiske størrelser, som sjældent i sig selv giver de normalfordelinger, som korrelationskoefficienterne er udregnet under forudsætning af.

1. Der synes endog at kunne være tale om, at forventninger om mangel på arbejdskraft kan inducere lønstigninger.

Fig. 1. $f_1^* = 0,57 u + 0,062 x + 22$ (jfr. tabel 7).

$$f_1^* = 0,57 u + 0,062 x + 22.$$

De beregnede lønstigningspromiller for faglærte f_1^* og residualerne $f \div f_1^*$ er meddelt i tabellens to sidste kolonner.

Ved at betragte tabel 7 på side 52 og fig. 1 ses det, at undersøgelsesperioden beskæftigelsesmæssigt falder i to dele, nemlig 1949—1959 og 1960—63, således at beskæftigelsen kun i den sidste delperiode har været en væsentlig forklarende faktor.

Til yderligere belysning af forbindelsen mellem beskæftigelsesgrad og lønstigning for faglærte har man bestemt de faglærtes lønstigning alene som en funktion af de ufaglærtes lønstigning

$$f_2^* = 0,68 u + 24$$

og i fig. 2 og 3 sammenholdt residualerne $f \div f_2^*$ med de faglærtes ledighedsreciprokker.

- (a) Sammenligner man residualerne med de faglærtes reciprokke ledighed ved udgangen af lønstigningsårene, fås (jvf. fig. 2) kun en positiv samvariation for perioden 1958—1963, medens ledighedsreciprokkerne i perioden 1949—1958 i hovedsagen varierer modsat residualerne. Dette vil sige, at den ret gode sammenhæng, som den partielle korrelationskoefficient $r_{f_x \cdot u}$ indikerer, dels alene beror på de seneste 5 år, og dels står i modsætning til forholdene i årene 1949—1958.

Beskæftigelsesens indflydelse gør sig åbenbart særligt gældende ved meget høj beskæftigelsesgrad, men muligvis også med forskelligt timelag ved meget høj beskæftigelse og ved lavere beskæftigelse. Brugen af reciprokke løser ikke timelag-problemet; deres betydning som variable beror på, at de varierer i overensstemmelse med den meget høje beskæftigelses særlige betydning.

Der er foretaget en supplerende beregning for perioden 1946—1948, idet denne periode beskæftigelsesmæssigt minder om undersøgelsesperiodens sidste del. Resultatet var her,

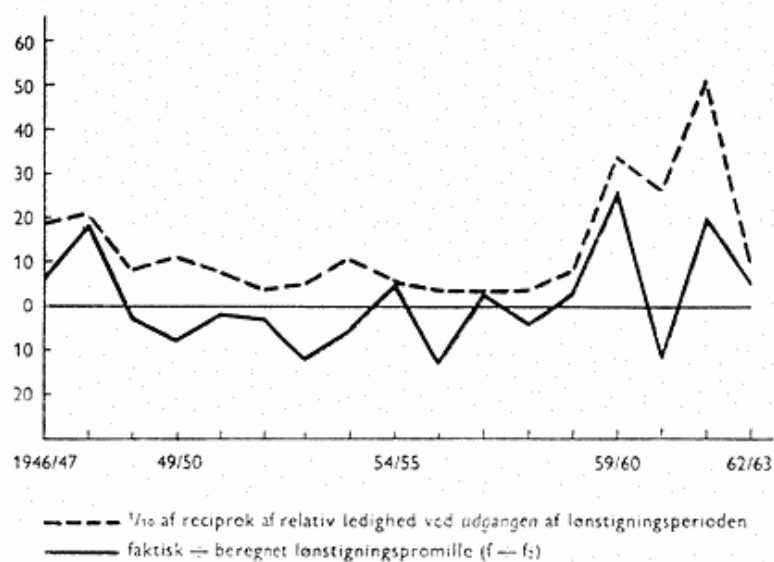

Fig. 2.

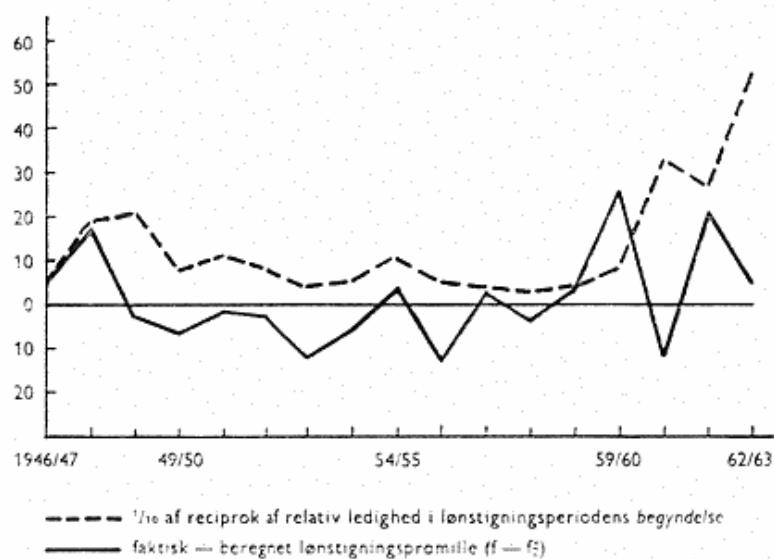

Fig. 3.

Tabel 7.

År (April kv.-april kv.)	Ufaglærtes lønstigning i promille u	Reciprok af den relative ledighed for faglærte x	Faglærtes faktiske lønstigning i promille f	Faglærtes beregnede lønstigning i promille f_1^*	Residualer $f \div f_1^*$
1948-49.....	50	79	54	56	÷ 2
1949-50.....	47	111	48	56	÷ 8
1950-51.....	100	82	89	84	5
1951-52.....	76	40	72	68	4
1952-53.....	27	52	30	41	÷ 11
1953-54.....	35	107	41	49	÷ 8
1954-55.....	23	51	43	39	4
1955-56.....	73	41	60	66	÷ 6
1956-57.....	61	31	68	59	9
1957-58.....	33	35	42	43	÷ 1
1958-59.....	85	78	84	75	9
1959-60.....	51	336	84	72	12
1960-61.....	133	269	102	115	÷ 13
1961-62.....	88	524	104	105	÷ 1
1962-63.....	76	131	81	74	7

at i 1946-1948 var der en positiv sammenhæng mellem lønstigning og ledighedssituation ligesom i 1958-1963. På den anden side kan der ikke lægges stor vægt på dette resultat, da beregningen beror på de for perioden offentliggjorte reducerede arbejdsløshedstal, på hvilke der er foretaget en grov korrektion for at gøre dem sammenlignelige med de senere offentliggjorte.

- (b) Sammenlignes residualerne med de faglærtes ledighedssituation ikke som ovenfor ved udgangen af de enkelte lønstigningsår, men derimod med ledighedssituationen i lønstigningsårenes begyndelse, fås en positiv samvariation for perioden 1950-1958 på et enkelt år nær (jvf. fig. 3).

Dette kunne tyde på, at timelaget mellem ændring i de faglærtes ledighed og deres lønstigning er mindre ved et meget lille ledighedsniveau end ved et større, og at timelaget i første tilfælde er meget lille.¹

Det må stadig erindres, at de faglærtes ledighedssituation er udtrykt ved et index, der kun omfatter fem arbejdsløhedskasser, og selvom disse er de væsentligste, betyder det dog, at index'et kun kan være et ufuldkomment mål for de faglærtes beskæftigelsessituation. Endvidere er DAF's lønstatistik og arbejdsløhedsstatistikken ikke kongruente.

Endelig er perioden kort, og de år, hvor ledigheden er en afgørende faktor, er få. Af disse grunde kan der ikke drages vidtgående konklusioner af regressionsanalysen. Dette gælder så meget desto mere, som det drejer sig om økonomiske størrelser, som sjældent i sig selv giver de normalfordelinger, som korrelationskoefficienterne er udregnet under forudsætning af.

1. Der synes endog at kunne være tale om, at forventninger om mangel på arbejdskraft kan inducere lønstigninger.